

Filosofia 24.9.2020

Alustavat hyvän vastauksen piirteet 24.9.2020

Tässä tiedostossa oleva taulukko (sivulla 4) ei välttämättä ole täysin saavutettava esimerkiksi ruudunlukuohjelman käyttäjille.

Alustavat hyvän vastauksen piirteet on suuntaa-antava kuvaus kokeen tehtäviin odotetuista vastauksista ja tarkoitettu ensisijaisesti tueksi alustavaa arvostelua varten. Alustavat hyvän vastauksen piirteet eivät välttämättä sisällä ja kuvaa tehtävien kaikkia hyväksytyjä vastauksia. Alustavat hyvän vastauksen piirteet eivät ole osa Ylioppilastutkintolautakunnan yleisissä määräyksissä ja ohjeissa tarkoitettua tietoa siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu yksittäisen kokelaan koesuoritukseen. Alustavat hyvän vastauksen piirteet eivät sido Ylioppilastutkintolautakuntaa lopullisen arvostelun perusteiden laadinnassa.

Filosofiasta ja sen arvioinnista lukion opetussuunnitelman perusteissa

Ylioppilastutkintolautakunta on päättänyt, että syksyn 2017 tutkintokerrasta kevään 2020 tutkintokertaan asti ylioppilaskoe voidaan suorittaa sekä vuoden 2003 että vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Filosofian jaos on pyrkinyt laatimaan tehtävät siten, että syksyn 2020 kokeessa kaikkiin tehtäviin voi vastata kumman tahansa perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman pohjalta.

Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman uudistus oli pääosin päivitys. Esimerkiksi filosofiassa kurssien määrä tai sisältö ei ratkaisevasti muuttunut. Filosofian opetuksen tavoitteissa tapahtui muutos. Uusissa perusteissa ajattelun taitoja korostetaan enemmän kuin aiemmin. Vuoden 2003 opetussuunnitelman perusteissa sen sijaan korostettiin enemmän yleissivistäviä perustietoja filosofian historiasta ja sen nykysuuntauksista. Tästä seuraa jonkinasteisia eroja arviointiin, mutta molemmat tekijät ovat mukana molemmissa perusteissa, joten kyse on ennen kaikkea painotuksesta. Ero vaikuttaa parhaisiin pisteisiin. Kiitettävissä ja huippupisteiden vastauksissa painottuu vuoden 2003 lukion opetussuunnitelman perusteiden (LOPS03) pohjalta syvälinen filosofian perinteen tuntemus. Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden (LOPS15) pohjalta taas painottuu oma johdonmukainen ja luova ajattelu. Hyvän vastauksen piirteissä, esimerkiksi filosofian arviointia ohjaavassa taulukossa, nämä molemmat osaamisalueet on otettu huomioon.

Molemmassa opetussuunnitelman perusteissa lukion filosofian luonne ja arvioinnin lähtökohdat määritellään pitkälle yhtenevästi: Filosofisessa ajattelussa tarkastellaan käsitteellisesti ja järkipärisesti koko todellisuutta ja eri tapoja hahmottaa sitä. Filosofiasa arviointi kohdistuu ajattelun taitojen ja keskeisten käsitteiden hallintaan sekä kykyyn ilmaista filosofista ajattelua.

Filosofian ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Reaaliaineen ylioppilaskokeen arvioinnissa on otettava huomioon tehtävän kognitiivinen vaativuus. Tehtävänlaadinnassa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunneltu. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavan kognitiivisen prosessin vaativuutta arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa / palauttaa mieleen, ymmärtää/käsittää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Filosofia on yleistä, abstraktia ajattelua. Siksi pelkkä asian ymmärtäminen voi usein olla hyvin vaativa suoritus. Tämän takia mainittuja Bloomin taksonomian luokituksia ei pidä filosofian arvioinnissa pitää kaavamaisen hierarkkisina. Tiedollisen osaamisen eri ulottuvuudet ovat filosofiasa lähes poikkeuksetta limittäisiä, vaikka määrittelyä, kuvailua ja selittämistä vaativat tehtävän osiot ovat pääsääntöisesti suppeampia kuin erittelyä, pohdintaa ja arviointia vaativat.

Filosofinen ajattelu voidaan yleensä jäsentää sarjaksi avoimia kysymyksiä ja niihin annettuja vastauksia. Tästä johtuen filosofian kokeessa arvioidaan yhtäältä kokelaan kykyä hahmottaa filosofisia kysymyksiä, toisaalta hänen kykyään ymmärtää ja arvioida niihin annettuja vastauksia. Mikäli tehtävässä pyydetään arvioimaan jotakin filosofista väitettä, olennainen osa vastausta on tarkastella, mihin kysymykseen kyseinen väite vastaa. Kun kokelas on hahmottanut oikein taustalla olevan filosofisen kysymyksen, hänellä on selkeä lähtökohta arvioida väitteen perusteita ja pohtia, onko kysymykseen vaihtoehtoisia vastauksia.

Ylioppilaskokeessa arvioitava filosofinen ajattelu ilmaistaan kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun ilmaisemiseen monella tasolla tekstin kirjallisesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän filosofian vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää filosofista ajattelua. Hyvä filosofinen vastaus perustuu huolelliseen ajatteluun. Se tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Osuuus eli relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä johdonmukainen argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät liity tehtävään. Tämän vuoksi osuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein.

Eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Kokelaan kyky jäsentää käsitteellisesti ongelmia ja ratkaisuja sekä arvioida perusteluja ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena. Eheä vastaus on myös selkeä. Filosofisessa ajattelussa kysymykset ja vastaukset on pystyttävä muotoilemaan selvästi.

Vakuuttavuus tarkoittaa filosofiassa ennen kaikkea argumentaation hyvää laatua. Sen ytimessä ovat filosofisesti hyväksyttävät lähtökohdat sekä riittävä yhteys väitteiden ja perustelujen välillä.

Osuuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ohella hyvä filosofinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden hallinnassa sekä ilmiökentän tuntemuksessa. Vastauksen muodolliset ja sisällölliset ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli osuu tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedollisesti hyvä, mutta ajattelun ilmaiseminen saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Filosofian tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden kokeiden määräyksissä

(https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/fi_reaaliaineiden_kokeiden_maaraykset.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Alla oleva taulukko voi auttaa filosofian ylioppilaskokeen vastausten arvioinnissa osuuuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Nämä ja vastauksen sisältöön liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeä ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät jotenkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järjeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Filosofian ylioppilaskokeen pistemäärät

Filosofian kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa I on kuusi tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa II on kolme tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan I tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan II tehtävistä 0:sta 2:een. Kokeen maksimipistemäärä on 120. Sen saavuttaminen edellyttää, että kokelas vastaa kolmeen osan I tehtävään ja kahteen osan II tehtävään.

Hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa mainitaan kaksi tai kolme erillistä arvioinnin kiintopistettä eli pistekynnystä, joiden on tarkoitus helpottaa arviointia. Kynnysten lukumäärä riippuu tehtäväosion enimmäispistemäärästä, joka on kaikissa tapauksissa viidellä jaollinen. Suppeimmassa eli 5 pisteen tehtäväosiossa on kaksi kynnystä, jotka ovat 2:n ja 4:n pisteen eli 40 %:n ja 80 %:n kohdalla. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 10 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska filosofian kokeessa arvioidaan kokelaan omaa filosofista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä filosofisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvosteleville opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset filosofiset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja

kokelaisten osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden yhteydessä. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainitut osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuudet. Arvioinnissa on kuitenkin osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin taulukossa kuvattuja ulottuvuuksia.

Tehtäviin liittyy erilaisia aineistoja. Kussakin tehtäväosiossa on ilmoitettu, miten aineistoa käytetään. Jos aineiston käytöstä ei anneta ohjeita tai käytön ilmoitetaan olevan vapaaehtoista, esimerkiksi ”voit hyödyntää aineistoa”, kyseessä on virikeaineisto. Tällöin aineiston käyttämättä jättäminen on hyväksyttävää eikä vähennä pisteitä. On tosin hyvä huomata, että aineisto tällaisissakin tehtävissä antaa informaatiota ja että vastauksen tulee olla yhtä monipuolinen, vaikka aineistoa ei olisi hyödynnetty. Jos osiossa kehoitetaan käyttämään aineistoa, mutta näin ei kuitenkaan ole tehty, vähennetään aina vähintään yksi piste ja vastauksesta saatava pistemäärä voi olla korkeintaan 75 % osion maksimipistemäärästä. Aineiston käytöstä voidaan antaa myös yksityiskohtaisempia ohjeita, joissa esimerkiksi kehoitetaan erittelemään tai vertailemaan aineistoa tai etsimään sieltä joitain erityisiä piirteitä, kuten argumentteja. Tällöin ohjeistuksen noudattamatta jättämisestä seuraava suora pistevähennys voi olla suurempi.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseemuotoisena vastauksena, ellei tehtävänannossa erikseen muuta ilmoiteta. Esseemuotoisella vastauksella tarkoitetaan vastausta, jossa on esseen rakenne: alussa aiheen, ongelman tai väitteen napakka esittely, keskiosassa asian monipuolinen käsittely ja lopussa käsittelyyn perustuvat päätelmät. Esseen pituudesta ei voi antaa mitään ehdottomia ohjeita, sillä vastauksen arvo riippuu sen sisällöstä ja sopiva pituus riippuu monista asioista, kuten käsiteltävän asian luonteesta ja kokelaan tekemistä rajauksista. On kuitenkin hyvä huomata, että 10 pisteen tehtäväosiossa hyvän esseen ei tarvitse olla yhtä laaja ja monipuolinen kuin 20 pisteen tehtäväosiossa. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, vastauksen ei tarvitse olla muodoltaan essee. Alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. Merkkimäärältään rajoitetuissa tehtävissä merkkimäärän huomattavasta ylityksestä voi menettää enintään 2 pistettä. 25–50 %:n ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen ja yli 50 %:n ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei kuitenkaan voi olla enempää kuin 50 % tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi pisteitä luonnollisesti vähennetään, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosioisten tehtävien pisteet määritetään osiokohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu.

Osa I

1. Filosofiset periaatteet (20 p.)

Tehtävänä on selittää viisi filosofista periaatetta ja antaa niistä esimerkki.

1.1. (4 p.)

Toimi vain sellaisten periaatteiden mukaisesti, joiden voit tahtoa tulevan yleiseksi moraaliaksi.

Kyseessä on yksi Kantin kategorisen imperatiivin muotoiluista. Sen mukaan moraalisen toiminnan pitää perustua yleisiin periaatteisiin, jotka eivät salli poikkeuksia ja jotka koskevat yhtä lailla ketä tahansa moraaliagenttia. Esimerkiksi on moraalisesti oikein pidättäytyä valehtelemisesta, koska voi toivoa, että kiellostä ”älä valehtele” tulisi poikkeukseton ja kaikkia moraaliagentteja sitova moraalilaki. Tämä laki perustuu yksinomaan järkipäiseen tahtoon, ei moraaliagentin tunteisiin tai toiminnan otaksuttuihin seurauksiin.

1.2. (4 p.)

Samanlaisia on kohdeltava samalla tavalla, erilaisia eri tavalla.

Kyseessä on niin kutsuttu oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate, joka on peräisin Aristoteleen etiikasta. Periaatteen mukaan samanlaiset tapaukset on käsiteltävä samalla tavalla ja vastaavasti erilaiset tapaukset eri tavalla. Periaatteen soveltaminen edellyttää sen määrittämistä, mitkä ovat kulloisenkin tapauksen kannalta relevantit samanlaiset ja erilaiset tekijät. Esimerkiksi työntekijöille maksettavan palkan suhteen relevanttina tekijänä voi pitää työsuorituksen laatua ja määrää. Samasta työstä pitää saada sama palkka. Eri palkkaa on oikeutettua maksaa, jos työntekijöiden työsuoritteet eroavat toisistaan tai jos heillä on erilainen kokemus työstä tai eritasoinen koulutus. Sitä vastoin työntekijän sukupuolta, syntyperää tai katsomusta ei yleensä pidetä palkkaukseen vaikuttavana tekijänä.

1.3. (4 p.)

Ei ole mahdollista, että väite ja sen kielto ovat tosia tai epätosia yhtä aikaa.

Kyseessä on ristiriidan laki. Ei esimerkiksi ole mahdollista, että väitteet ”Theaitetos istuu” ja ”Theaitetos ei istu” ovat tosia tai epätosia yhtä aikaa, kun puhutaan yhdestä ja samasta henkilöstä. Mikäli kyseisillä

väitteillä ylipäänsä on mieli, niin yksi niistä on joko tosi tai epätosi ja toinen vastaavasti joko epätosi tai tosi. On huomattava, että väitteen kieltäminen muodostetaan kieltosanaalla "ei". Kieltoa ei muodosteta käyttämällä jotakin muuta teonsanaa. Esimerkiksi väitteen "Theaitetos istuu" kielloksi ei lueta väitettä "Theaitetos seisoo", sillä se ei kata kaikkia tapauksia, joissa väite "Theaitetos istuu" kielletään, esimerkiksi tapausta, jossa Theaitetos kävelee, lentää tai ui.

1.4. (4 p.)

Jos henkilö tietää, että p , niin p on tosi (p = väite).

Tietäminen on faktiivinen eli tosiasian edellyttävä mielentila tai suhde tiedon objektiin: jos henkilöllä on tietoa jostakin asiantilasta, niin asia on tällä tavalla. Saman selityksen voi ilmaista tiedon klassisen määritelmän nojalla: tieto p :stä edellyttää p :n totuutta. Toisin sanoen emme voi tietää, että p , ellei p ole tosi väite. Emme esimerkiksi voi tietää, että kolmion kulmien summa on kaksi suoraa kulmaa (eli 180 astetta), ellei pidä paikkansa, että kolmion kulmien summa on kaksi suoraa kulmaa. Uskomus ei ole vastaavalla tavalla faktiivinen mielentila: jos henkilö uskoo, että p , siitä ei seuraa, että p on tosi.

1.5. (4 p.)

Moraaliset arvot ovat ensisijaisia suhteessa muihin arvoihin.

Väite tarkoittaa käytännössä sitä, että valintatilanteessa moraalisten arvojen mukaiselle toiminnalle tulee antaa etusija suhteessa muiden arvojen, kuten taloudellisten, terveydellisten tai esteettisten arvojen, mukaiseen toimintaan. Esimerkiksi on moraalisesti väärin valehdella, vaikka valehteleminen olisi hyödyllistä. Samoin on moraalisesti väärin jättää pelastamatta hengenvaarassa oleva henkilö, vaikka se johtaisi myöhästymiseen ylioppilaskokeesta.

Kustakin selityksestä 0–2 pistettä ja esimerkistä 0–2 pistettä. Vastauksen enimmäispituus on 600 merkkiä.

Tehtävä liittyy kaikkiin kursseihin sekä vuoden 2015 Lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS15) että vuoden 2003 Lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS03).

2. John Rawls oikeudenmukaisuudesta (20 p.)

Yhteiskuntafilosofi John Rawlsia pidetään yhtenä niin sanotun sosiaaliliberalismin tärkeimmistä teoreetikoista. Rawlsin filosofia voidaan liittää deontologiseen, kantilaisesta filosofiasta ammentavaan perinteeseen. Tehtävänannon ensimmäistä periaatetta on kutsuttu vapausperiaatteeksi ja toista eroperiaatteeksi. Hyvässä vastauksessa kokelas voi tarkastella paitsi sitä, miten Rawls itse oikeutti nämä periaatteet, myös sitä, mitkä muut näkökohdat tukevat näitä periaatteita. Jälkimmäinen lähestymistapa mahdollistaa esimerkiksi periaatteiden yhteiskunnallisten seurausten huomioimisen, vaikka Rawls ei itse ollutkaan konsekventialisti.

Rawls yritti oikeuttaa periaatteet vetoamalla ajatuskokeeseen, jossa ideaalisen rationaalinen henkilö valitsee oikeudenmukaisuusperiaatteet tietämättä omaa asemaansa yhteiskunnassa. Hän tekee valintansa metaforisesti ilmaistuna tietämättömyyden verhon takana. Rawls katsoi, että tällainen henkilö päätyy vapausperiaatteeseen ja eroperiaatteeseen. Rawlsin mukaan vapausperiaate on ensisijainen suhteessa eroperiaatteeseen. Tästä seuraa, että vapausperiaate säätelee sitä, millaisia eroja yhteiskunnassa voidaan sallia. Esimerkiksi tulonsiirrot hyvin toimeen tulevilta heikommin toimeen tuleville voidaan oikeuttaa eroperiaatteen nojalla, mikäli ne eivät ole ristiriidassa vapausperiaatteen kanssa ja ne edistävät vapauksien toteutumista.

Rawls esitti, että periaatteista seuraa sosiaaliliberalistinen yhteiskunta, jossa arvostetaan yksilönvapauksia, mutta ketään ei jätetä oman onnensa nojaan. Hyvän vastauksen ei kuitenkaan tarvitse perustua Rawlsin filosofian tuntemukselle, vaan vastausta on mahdollista kehittää oman ajattelun varassa perustellusti eri suuntiin. Voi esimerkiksi tulkita, että pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi kutsuttu yhteiskuntamuoto on Rawlsin periaatteiden käytännön toteutus, vaikkei sitä olekaan rakennettu niiden innoituksesta. Joka tapauksessa hyvässä vastauksessa käsitellään periaatteiden vaikutuksia yhteiskunnan perusrakenteisiin: vallanjakoon, lainsäädäntöön, verotukseen ja palveluihin.

On luontevaa esittää, että vapaus- ja eroperiaate toteutuvat parhaiten demokraattisessa yhteiskuntamuodossa, jossa noudatetaan oikeusvaltioperiaatetta ja jossa lainsäädäntö suojaa vähemmistöjä. Sosiaalisia ja tuloeroja tasoittavat yhteiskunnalliset palvelut kustannetaan verovaroin, joita kerätään enemmän heiltä, joilla on varaa maksaa. Mikäli kokelas katsoo, etteivät Rawlsin periaatteet tue tällaisia järjestelyjä, hänen tulee perustella kantansa erityisen huolellisesti.

Hyvä vastaus voi painottua edellä mainituista yhteiskunnan rakenteista johonkin, mutta vastauksesta tulee välittyä ymmärrys siitä, että oikeudenmukaisuusperiaatteet ovat yleisiä ja niitä on johdonmukaisuuden nimissä tarkoitus soveltaa kaikilla yhteiskuntaelämän alueilla. Vastauksessa on konkreettisia esimerkkejä, mutta se ei rajaudu minkään yksittäisen yhteiskunnan, kuten nyky-Suomen, kuvaukseen, vaan nousee abstraktille, filosofiselle tasolle.

Hyvässä vastauksessa ei tarvitse ottaa annettuna sitä, että Rawls onnistuu oikeuttamaan periaatteet. Rawlsin lähestymistapa herättää useita kriittisiä kysymyksiä. Yksi on se, voiko vapausperiaatteen valossa oikeuttaa minkäänlaisia rajoituksia vapauksiin, jotka eivät koske yhdenvertaisesti kaikkia. Voiko sillä mitenkään oikeuttaa progressiivista verotusta? Toinen kysymys on se, maksimoiko eroperiaate todellakin heikoimmassa asemassa olevien hyödyn ja edistääkö se siten parhaiten yhteiskunnan hyötyä kokonaisuudessaan. Kolmas kysymys liittyy Rawlsin periaatteiden tulkintaan ja soveltamiseen. Ottaako hän huomioon kaikki moraalisesti relevantit näkökohdat, joita tarvitaan oikeudenmukaisuusperiaatteiden tulkintaan ja soveltamiseen käytännössä? Ei ole yksinkertaista, jos on ylimalkaan mahdollista, määrittää esimerkiksi sitä, missä vaiheessa progressiivinen verotus alkaa loukata hyvin toimeen tulevien vapautta ansaita tuloja ja nauttia työnsä tuloksista. Tällaista kysymystä voidaan tuskin ratkaista puhtaasti ideaalisen rationaalisuuden nojalla, tietämättömyyden verhon takana. Vaikka siis tietämättömyyden verhon takana voitaisiin oikeuttaa yleisiä oikeudenmukaisuusperiaatteita, jollaisia vapaus- ja eroperiaate ovat, niiden tulkinnasta ja soveltamisesta käytäntöön ajatuskoe ei näytä sanovan kovinkaan paljon. Siksi on perusteltua huomauttaa, että vapaus- ja eroperiaate voitaisiin mahdollisesti oikeuttaa myös viittaamatta ideaalisen rationaaliseen henkilöön, esimerkiksi periaatteiden oletettujen seurausten perusteella, kuten konsekventialistit tekisivät.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia, miten Rawlsin kaksi periaatetta voidaan oikeuttaa ja minkälainen on niiden varaan rakennettu yhteiskunta. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllämainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin huomioita, jotka liittyvät Rawlsin periaatteiden oikeutukseen tai periaatteiden varaan rakennetun yhteiskunnan luonteeseen.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii, miten Rawlsin periaatteet voidaan oikeuttaa olettamalla niiden olevan joko ideaalisen rationaalisen henkilön valitsemia tai tietämättömyyden verhon takana valittuja. Kokelas tekee myös huomioita siitä, miten jotkin keskeiset sosiaaliliberalistisen yhteiskunnan perusrakenteet, kuten vallanjako tai verotus, voidaan johtaa Rawlsin periaatteista.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti, monipuolisesti ja kriittisesti, miten Rawlsin periaatteet voidaan oikeuttaa olettamalla niiden olevan sekä ideaalisen rationaalisen henkilön valitsema että tietämättömyyden verhon takana valittuja. Kokelas osoittaa uskottavasti, miten sosiaaliliberalistinen yhteiskunta voidaan rakentaa Rawlsin periaatteiden varaan.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi esittelemällä, millaisia ongelmia Rawlsin lähestymistavassa voi olla, tai hahmottelemalla vaihtoehtoista tapaa oikeuttaa vapaus- ja eroperiaate.

Tehtävä liittyy LOPS15:ssä kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3) sisältöihin ”yhteiskuntajärjestyksen ja yhteiskunnallisten instituutioiden olemassaolo ja oikeuttaminen” ja ”oikeudenmukaisuuden eri muodot, niiden perusteleva ja soveltaminen” sekä LOPS03:ssä kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI4) sisältöihin ”yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus” ja ”yhteiskuntajärjestyksen – – oikeuttaminen”.

3. Nautintoa koskeva päättely (20 p.)

Nautinto elämän päämääränä liitetään filosofisessa perinteessä hedonismiin. Hedonisti joutuu ottamaan kantaa muun muassa siihen, mikä on tavoittelemisen arvoista nautintoa ja voiko sitä saavuttaa seuraamatta järkeä.

3.1. (10 p.)

Päättelyssä on kyse käytännöllisestä syllogismista, jonka pmissinä ovat ”Ihmisen elämän päämäärä on nautinto” ja ”En voi saavuttaa nautintoa seuraamatta järkeä”. Näistä ensimmäinen on arvopremissi ja toinen toimintaa koskeva uskomuspremissi. Uskomuspremissi ilmaisee keinon tai ehdon, jolla arvopremissin ilmaisema asia voidaan saavuttaa. Johtopäätös ilmaisee toimintaa uskomuspremissin mukaisesti: ”Siispä seuraan järkeä”. Voi myös tulkita, että johtopäätöksenä on toiminta itsessään.

Kokelaan oma esimerkki voi koskea mitä tahansa toimintaa, kunhan se vastaa rakenteeltaan tehtävänannon päättelyä. Esimerkiksi: Anna haluaa menestyä ylioppilaskirjoituksissa, opiskelemalla ahkerasti menestyy ylioppilaskirjoituksissa, Anna opiskelee ahkerasti. Myös negatiivinen syllogismi, jossa johtopäätöksenä on toiminnasta kieltäytyminen, voidaan hyväksyä. Esimerkiksi: Antti ei halua olla väsynyt, valvomisen lisää väsymystä, Antti lopettaa valvomisen.

Kokelaan ei tarvitse osata nimetä päättelyä praktiseksi tai käytännölliseksi syllogismiksi, mutta hyvässä vastauksessa hän tunnistaa päättelyssä olevan kyse päämäärärationaalisesta toiminnasta, jossa voidaan erottaa selkeästi toiminnan päämäärä, keino päämäärän saavuttamiseksi ja itse toiminta. Oleellista on päättelyn rakenteen tunnistaminen ja päättelyn osien selittäminen.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää selittää päättelyn rakenne ja antaa esimerkki samantyyppisestä päättelystä. Vastauksen pisteytyksessä kaikki yllämainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas tunnistaa päättelyn rakenteen tai antaa oikean esimerkin.

5 pisteen vastauksessa kokelas tunnistaa päättelyn rakenteen ja antaa oikean esimerkin.

8 pisteen vastauksessa kokelas selittää päättelyn rakennetta tarkasti ja antaa oikean esimerkin.

3.2. (10 p.)

Hyvässä vastauksessa voidaan joko puolustaa tai vastustaa väitettä nautinnosta ihmisen elämän päämääränä. Väitteen vastustaminen voi olla kenties helpompaa, mutta myös väitettä puolustamalla voi kirjoittaa hyvän vastauksen. Joka tapauksessa arviointi edellyttää väitteen sisällön erittelyä.

Hyvässä vastauksessa huomioidaan se, että niin elämän päämäärä kuin nautintokin voidaan ymmärtää eri tavoin. Näin ollen arviossa voidaan päätyä esimerkiksi toteamaan, että yhdenlainen nautinto voi olla elämän päämäärä, mutta toisenlainen ei voi. Edelleen voidaan esittää, että nautinto ei missään tapauksessa voi olla elämän päämäärä, vaan päämääräksi on ymmärrettävä esimerkiksi viisaus, hyveellinen elämä tai vaikkapa onnellisuus, jos onnellisuus määritellään eri asiaksi kuin nautinto. Myös toimiminen erilaisissa yhteisöissä tai jonkin ihanteen edistäminen voidaan ymmärtää elämän päämääräksi.

Kokelas voi ottaa lähtökohdaksi oman elämänsä päämäärän tarkastelun, mutta tarkastelun tulisi edetä yleiselle tasolle, sillä tehtävänannon väite on luonteeltaan yleinen. Yksi luonteva vastauslinja on arvioida filosofisessa perinteessä esitettyjä käsityksiä nautinnosta elämän päämääränä.

Epikuroolaisuudessa nautinto ymmärretään ruumiillisen kivun poissaoloksi ja sielun rauhallisuudeksi. Tällaista nautintoa ei voi saavuttaa toimimalla vastoin järkeä, ei ainakaan pitkäkestoisesti. Näin ollen tehtävänannon

praktinen syllogismi on yhteensopiva epikurolaisuuden kanssa. Edellä sanotusta seuraa myös, että epikurolaisuudessa erotetaan pitkäkestoiset nautinnot lyhytkestoisista, joista jälkimmäiset liittyvät usein aisteihin. Epikurolaisten mukaan lyhytkestoisia mutta mahdollisesti hyvin voimakkaita aistinautintoja ei tule tavoitella pitkäkestoisten mutta vähemmän intensiivisten nautintojen kustannuksella. Monet myöhemmätkin hedonistit asettavat erilaiset nautinnot eriarvoisiksi. Esimerkiksi utilitaristiseen traditioon kuuluva John Stuart Mill erottelee nautinnot ylempiin ja alempiin nautintoihin, joista edelliset liittyvät ihmisten henkisiin toimintoihin ja jälkimmäiset ovat yhteisiä kaikille aistiville olennoille. Hyvässä vastauksessa arvioidaan tällaisten erottelujen perusteita.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää arvioida väitteen ”Ihmisen elämän päämäärä on nautinto” sisältöä. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllämainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää nautinnosta elämän päämääränä jonkin asianmukaisen huomion.

5 pisteen vastauksessa kokelas puolustaa tai kiistää nautinnon elämän päämääränä asianmukaisin perustein.

8 pisteen vastauksessa kokelas esittää monipuolisen ja johdonmukaisen arvion nautinnosta elämän päämääränä.

Tehtävä liittyy LOPS15:ssa kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (F1) sisältöihin ”tiedon ja argumentaation luonne eri tiedonaloilla” ja ”johdonmukaisen argumentaation ja pätevän päättelyn perusteet ja niiden harjoittelu suullisesti ja kirjallisesti” sekä kurssin Etiikka (F2) sisältöön ”filosofisia teorioita elämän hyvyydestä ja merkityksellisyydestä sekä hyvästä elämäntavasta”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Filosofinen etiikka (F2) sisältöön ”filosofinen etiikka ja kysymys hyvästä elämästä” sekä kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (F3) sisältöön ”argumentoinnin ja päättelyn perusteita”.

4. Itseohjautuvat autot ja moraalinen päätöksenteko (20 p.)

Yhdysvaltalaisen yliopiston Massachusetts Institute of Technology julkaisema tutkimus moraalikoneesta (Moral Machine) herätti maailmanlaajuisia huomiota. Tutkimuksen oli tarkoitus tuottaa tilastotietoa itseohjautuvien autojen ohjelmointia koskevan yhteiskunnallisen keskustelun perustaksi. Tutkimukseen osallistui lähes 40 miljoonaa ihmistä eri puolilta maailmaa.

4.1. (10 p.)

Tehtävää on mielekästä lähestyä soveltamalla Humen giljotiinia, jonka mukaan siitä, miten asiat ovat, ei voi päätellä sitä, miten niiden pitäisi olla ("There is no ought from is"). Humen giljotiini nojaa ajatukseen, että tosiasiat ovat loogisesti erityyppisiä asioita kuin arvot ja normit. Siksi on virheellistä tehdä vain tosiasioita koskevista premisseistä arvoja tai normeja sisältäviä johtopäätöksiä.

Tilastotieto on luonteeltaan tosiasioita koskevaa tietoa. Aineiston tapauksessa tilastotieto koskee ihmisten moraalivalintoja tosiasioina. Kyseinen tieto on tosiasiatietoa, vaikka se kertoo ihmisten arvostuksista. Mikäli Hume on oikeassa, tutkimuksen tuottamasta tilastotiedosta ei voida päätellä, miten itseohjautuvat autot pitäisi ohjelmoida.

On hyvä huomata, että on eri asia tehdä enemmistö päätös auton ohjelmointiperiaatteesta kuin johtaa kyseinen periaate tilastotiedosta. Siitä huolimatta tilastotieto voidaan ottaa huomioon asiaa koskevassa päätöksenteossa. Tilastotieto kertoo hiukan huolestuttavasti, että globaalisti ihmiset arvostavat rikollisen henkeä vähemmän kuin koirien. On tosin huomattava, että tutkimusasetelma on saattanut vaikuttaa saatuihin tuloksiin. Hyvässä vastauksessa ei kuitenkaan ajauduta tällaisiin pohdintoihin, sillä ne ovat tehtävänannon kannalta epäolennaisia.

Mikäli kokelas ei lähesty tehtävää Humen giljotiinin valossa, mutta selittää uskottavasti, miksi kaaviosta puuttuvat ohjelmoinnin edellyttämät yleiset moraaliperiaatteet, hän voi saada hajapisteitä. Hän voi esimerkiksi huomauttaa, että kaavio ei kohtele eri ihmisryhmiä yhdenvertaisesti, mikä on ristiriidassa ihmisoikeuksien kanssa.

Vastaus tehtävään on essee, jossa kokelaan tulee selittää, miksi tilastotieto ihmisten valinnoista ei voi kertoa, miten itseohjautuvat autot pitäisi ohjelmoida. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas liittää selityksensä periaatteeseen, jonka mukaan siitä, miten asiat ovat, ei voida päätellä sitä, miten niiden pitäisi olla.

5 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa tuntevansa Humen giljotiinin ja selittää, miksi tilastotiedosta ei voida päätellä sitä, miten itseohjautuvat autot pitäisi ohjelmoida.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee tarkasti Humen giljotiinin ja selittää sen perusteella johdonmukaisesti, miksi tosiasioita koskevasta tilastotiedosta ei voida päätellä normia, miten itseohjautuvat autot pitäisi ohjelmoida.

4.2. (10 p.)

Moraaliteorioissa tarkastellaan moraalisesti oikean toiminnan ehtoja yleiseltä kannalta. Siksi ei ole lähtökohtaisesti mahdotonta, etteivätkö ne voisi tarjota periaatetta tai ohjelmointikielessä algoritmia, jolla itseohjautuvat autot voitaisiin ohjelmoida. Ei ole kuitenkaan helppoa nähdä, miten yksikään tunnetuimmista moraaliteorioista onnistuisi tarjoamaan periaatteen, joka ei johtaisi epäintuitiivisiin ratkaisuihin joissakin yksittäisissä valintatilanteissa.

Hyvässä vastauksessa on luontevaa lähteä liikkeelle aineiston 4. B esimerkkitalanteista ja edetä pohtimaan yleisemmin moraaliteorioiden soveltumista kuvattuihin ristiriitatilanteisiin. Tehtävänanto ei edellytä useamman kuin yhden moraaliteorian käsittelyä. Hyvästä vastauksesta käy kuitenkin ilmi, miksi kokelas on rajautunut siihen. Yksi järkevä peruste on se, että kyseinen teoria vaikuttaa tarjoavan lupaavimman ohjelmointiperiaatteen.

Kenties luontevimman lähtökohdan ohjelmoinnille tarjoavat oikeuksia ja hyötyjä korostavat teoriat. Oikeuksia korostavan näkökannan mukaan voi ajatella, että ainakin kaikilla ihmisillä – joidenkin näkemysten mukaan eläimilläkin – on yhtäläinen oikeus elämään. Sen vuoksi oletettujen uhrien elämää ei voi asettaa tärkeysjärjestykseen. Hyötyjä korostavan näkökulman mukaan tulisi tarkastella esimerkiksi yhteiskunnan oletettua kokonaishyötyä. Puhdas kantilainen velvollisuusetiikka tai hyve-etiikka soveltuu ohjelmointiin kenties huonommin, koska näille teorioille on ominaista toimijan oman päätöksenteon korostaminen, mihin ei itseohjautuvien autojen tapauksessa jää tilaa.

Hyvässä vastauksessa huomataan, että aineiston 4. B kuvapareissa kyseessä ovat dilemmatyyppiset tilanteet, joihin mikään teoria ei pysty antamaan yksiselitteisiä ratkaisuja – tai ratkaisuja ollenkaan. Vastauksessa voi siis tarkastella tilanteita teoreettisella tasolla etiikan teorioiden näkökulmasta, mutta tulisi huomata, että mikään niistä ei itse asiassa tarjoa yksiselitteisiä ratkaisuja kyseessä oleviin tilanteisiin.

Hyvässä vastauksessa voi perustellusti pohtia myös sitä, kuka tekee päätöksen ohjelmointiperiaatteesta ja sitä kautta toiminnasta yksittäisissä tilanteissa. Tähän asti toimintavaihtoehdon valinta on kenties perustunut puhtaaseen sattumaan, kun ratin takana on ollut ihminen ja päätös on pitänyt tehdä

silmänräpäyksessä. Itseohjautuvat autot tulee kuitenkin ohjelmoida toimimaan tietyllä, ennalta päätetyllä tavalla. Tekevätkö päätöksen autonvalmistajat, demokraattiset valtaelimet vai kansainvälinen yhteisö?

Vastaus tehtävään on essee, jossa kokelaan tulee pohtia aineistoa hyödyntäen, voiko jokin moraaliteoria antaa periaatteen, jonka mukaan itseohjautuvat autot pitäisi ohjelmoida. Vastauksen pisteityksessä kaikilla mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas tekee ainakin yhden hyvin perustellun huomion aiheesta jonkin moraaliteorian näkökulmasta.

5 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee aihetta kahden eri moraaliteorian tai monipuolisesti yhden moraaliteorian näkökulmasta ja huomaa tilanteen ongelmallisuuden ainakin yleisellä tasolla. Hän hyödyntää vastauksessaan aineistoa.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti tilanteen ongelmallisuutta valitsemiensa moraaliteorioiden näkökulmasta. Hän hyödyntää vastauksessaan aineistoa.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) kohtaan ”moraali ja sitä pohtiva normatiivinen ja soveltava etiikka; hyve-, seuraus-, sopimus-, oikeus- ja velvollisuusetiikan perusteet”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Filosofinen etiikka (FI2) kohtaan ”moraali ja sitä pohtiva soveltava ja normatiivinen etiikka sekä metaetiikka”.

5. Ilmastonmuutos ja globaali vastuu (20 p.)

Ilmastonmuutoksen torjuntaa koskevassa keskustelussa vedotaan usein yksilöiden valintoihin. Yksilöiltä vaaditaan lentomatkailun, yksityisautoilun tai lihansyönnin vähentämistä sekä huomion kiinnittämistä asumisen tai kodinkoneiden energiatehokkuuteen. Näin heitä kannustetaan pienentämään henkilökohtaista hiilijalanjälkeään. Yksilöiden valinnoilla on oma merkityksensä ilmastonmuutoksen torjunnassa, mutta ilmastonmuutoksen kaltaisten globaalien haasteiden edessä yksilöiden vapaaehtoisuuteen perustuvat valinnat vaikuttavat riittämättömiltä. Aineistossa esiintyvän Greta Thunbergin vaatimus, jonka mukaan poliittisten päättäjien on ryhdyttävä tekemään ilmastotekoja, kumpuaa juuri tästä havainnosta. Ilmastonmuutoksen torjunta rinnastuu tässä suhteessa COVID-19-epidemian torjuntaan, jota ei voida jättää yksilöiden harteille.

Vastuunjaon käsittelyyn on monia vaihtoehtoja. Olennaista on, että yksilön, yhteiskunnan ja globaalien vastuun näkökulmat tulevat huomioiduiksi ja että tarkastelussa hyödynnetään yhteiskuntafilosofista käsitteistöä, esimerkiksi **vapauden** käsitettä tai jotakin tulkintaa yleisestä hyödyistä, kuten **hyvinvointia**. Näiden käsitteiden valossa on mahdollista selittää, miksi ilmastonmuutoksen torjuminen on ylipäänsä perusteltua ja mitä näkökohtia vastuunjaossa on huomioitava. Ilmastonmuutos nimittäin uhkaa yksilönvapauksia, yksilöiden ja yhteiskunnan hyvinvointia sekä niiden ehtona olevia rauhanoloja maailmassa. Seuraavassa esitellään joitakin suuntia, joihin tällaisesta lähtökohdasta rakennettua vastausta voi syventää.

Vapautta koskevan tarkastelun yhteydessä voi käsitellä esimerkiksi yksilöiden valintoihin sisältyvää vapaaehtoisuuden ajatusta. Jos kyseessä on yksilön aito valinta, päätös siitä, kuinka ”ilmastoystävällistä” elämäntapaa yksilö noudattaa, on hänen omassa vallassaan. Myös vastuu toiminnasta on silloin hänellä itsellään. Vastaus on mahdollista linkittää erilaisiin yhteiskuntafilosofisiin teorioihin (kuten **liberalismi tai konservatismi**) sekä niiden ilmenemiseen eri yhteiskunnissa. Mitä enemmän yksilön vapautta korostetaan, sitä enemmän yksilölle jää myös vastuuta yhteisten asioiden hoitamisessa ja sitä vähemmän yhteiskunnan halutaan ottavan vastuuta niistä. Sekä liberalismi äärimuodossaan että konservatismi vastustavat yhteiskunnan puuttumista yksilön valintoihin. Toisaalta laajasti ymmärrettynä juuri liberaalit yhteiskunnat ovat onnistuneet parhaiten sovittamaan yhteen kansalaisten vapaudet ja yhteiskunnan ohjauksen.

Vastuunjako voi käsitellä myös **rationaalisen päätöksenteon** näkökulmasta. Yksilö voi harkita, millä perusteilla hänen kannattaa toimia tietyllä tavalla – esimerkiksi rajoittaa omaa toimintaansa joissakin asioissa – jos muut eivät toimi samoin. Sama kysymys koskee toki myös yhteiskuntia ja globaalia yhteisöä. Jos kaikki eivät ole mukana ongelmien ratkaisussa, miksi osan valtioista pitäisi sitoutua ratkaisuihin? Toisaalta yksilöt ovat nostaneet monia tärkeitä yhteiskunnallisia asioita keskusteluun. Yksilöiden valinnat voivat toimia vähintäänkin esimerkkeinä, ja ne saattavat kannustaa laajempaan asennemuutokseen yhteiskunnassa. Ympäristökysymykset ovatkin hyvä esimerkki siitä, kuinka yksilöiden toiminta on johtanut muutoksiin ympäristöä koskevassa päätöksenteossa myös yhteiskunnallisella tasolla.

Yhteiskunnilla ja valtioilla on yksilöihin verrattuna suuremmat mahdollisuudet ottaa vastuu laajojen ongelmien ratkaisusta. Valtiot voivat tukea tietynlaista kehityssuuntaa esimerkiksi verotuksen tai taloudellisten tukien avulla taikka panostamalla toimintaympäristön muutoksiin, infrastruktuurin kehittämiseen tai uusien teknologioiden käyttöönottoon. Toisaalta myös yhteiskunnallisessa päätöksenteossa on omat vaikeutensa. Tässä yhteydessä voi käsitellä **demokraattisen päätöksenteon** haasteita. **Äänestäjien enemmistö** saattaa valita maansa johtoon henkilöitä tai ryhmiä, jotka eivät ole

halukkaita kansainväliseen yhteistyöhön ja maailmanlaajuisten ongelmien ratkomiseen, vaan jotka kääntyvät enemmän sisäänpäin. Viime aikoina vahvistuneet **populistiset** ja kansallismieliset hallitukset ovat esimerkki tästä. Ne saattavat jopa kiistää koko ongelman olemassaolon, kuten ilmastonmuutosta koskevassa keskustelussa osin tapahtuu. Demokraattiseen päätöksentekoon liittyvän tarkastelun voi liittää myös osaksi filosofian perinnettä. Silloin on mahdollista viitata esimerkiksi Platonin tai Aristoteleen näkemyksiin aiheesta.

Demokraattiseen päätöksentekoon liittyvänä haasteena voi mainita myös sen, että äänestäjät eivät välttämättä toimi kovin **rationaalisesti tai todennetun tiedon** varassa. Äänestäjiä voidaan myös tietoisesti ohjata harhaan, heitä voidaan yrittää manipuloida tai heille voidaan suoranaisesti valehdella. Toimiva demokratia edellyttää sitä, että kansalaisten on mahdollista saada tietoa ja että he myös hankkivat sitä aktiivisesti. Tämän varmistaminen on sekä yksilön että yhteiskunnan vastuulla. Yhteiskunnan vastuulla on taata kansalaisille riittävä koulutus yhteiskunnallisen päätöksenteon ymmärtämiseksi ja riittävä pääsy tiedonlähteille sekä ennen muuta kansalaisten perusoikeuksien ja -vapauksien turvaaminen. Toisaalta toimiva demokratia edellyttää myös sitä, että kansalaiset itse ottavat vastuun siitä, että he tekevät harkittuja ja tietoon perustuvia päätöksiä.

Yksittäisten valtioiden demokraattinenkaan päätöksenteko ei sellaisenaan riitä maailmanlaajuisten ongelmien selättämiseen. Kansainvälisellä yhteisöllä ei juuri ole keinoja pakottaa valtioita tekemään sopimuksia keskenään tai sitoutumaan niiden toteuttamiseen. Tässä yhteydessä voi mainita esimerkiksi sen, että valtioiden välillä ei ole sitovaa **päätöksentekojärjestelmää tai kansainvälistä lakia**. Kansainvälisen yhteistyön välineinä ovat esimerkiksi valtioiden yhteiset instituutiot (kuten EU tai Afrikan unioni) sekä yhteisesti neuvotellut sopimukset.

Vastauksessa voi tarkastella myös YK:n kaltaisten järjestöjen sekä myös kansalaisjärjestöjen (kuten WWF) roolia. Sopimusten lisäksi kansainvälinen yhteisö vaikuttaa esimerkin tai edelläkävijyyden kautta sekä kansainvälisten painostuskeinojen avulla. Esimerkiksi EU on korostanut edelläkävijän rooliaan sekä sitä, että yhdessä toimimalla jäsenmaat ovat riittävän iso vaikuttaja saadakseen aikaan muutoksen. Toisena keinona keskustelussa viitataan usein kansainvälisiin painostuskeinoihin, joista kenties keskeisin on kauppapolitiikka ja erityisesti taloudelliset pakotteet.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia aineistoa hyödyntäen, millä perusteilla vastuu ilmastonmuutoksen torjunnasta pitäisi jakaa yksilön, yhteiskunnan ja globaalin yhteisön kesken. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin osuvan huomion yksilön, yhteiskunnan tai kansainvälisen yhteisön vastuusta. Vaihtoehtoisesti hän esittää joitakin oikeansuuntaisia huomioita kaikista näistä.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii perusteita jakaa vastuuta yksilön, yhteiskunnan ja globaalin yhteisön kesken. Hän hyödyntää aineistoa ja ainakin joitakin yhteiskuntafilosofian käsitteitä.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti perusteita jakaa vastuuta yksilön, yhteiskunnan ja globaalin yhteisön kesken. Hän hyödyntää yhteiskuntafilosofian käsitteistöä tai siihen kytkeytyviä teorioita.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas liittää ilmastonmuutosta koskevan problematiikan laajempaan yksilön vastuuta ja yhteiskunnallista päätöksentekoa koskevaan keskusteluun. Vastaus osoittaa esimerkiksi ymmärrystä siitä, että samat kysymykset koskevat kaikkia globaaleja haasteita, kuten epidemioita, pakolaisuutta, valtioiden välistä epätasa-arvoa tai vaikkapa globaalin talouden pelisääntöjä.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssiin Yhteiskuntafilosofia (FI3), erityisesti kohtiin ”poliittiset ihanteet ja niiden toteuttaminen: vapaus, tasa-arvo ja solidaarisuus; konservatismi, liberalismi ja sosialismi; kansallisvaltiot ja globaali näkökulma” sekä ”ajankohtaisia yhteiskuntafilosofisia kysymyksiä: – – kestävän tulevaisuuden rakentaminen”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssiin Yhteiskuntafilosofia (FI4), erityisesti kohtiin ”yksilön oikeudet ja velvollisuudet” ja ”poliittinen filosofia: konservatismiin, liberalismiin ja sosialismin perusajatukset ja niiden yhteiskuntafilosofiset nykytulkinnat”.

6. Persoonan identiteetti (20 p.)

Identiteetin pysyvyydessä on kyse siitä, mikä tekee jostain asiasta juuri sen, mikä se on erotuksena muista. Keskustelu persoonan identiteetistä kytkeytyy moniin perustavanlaatuisiin filosofisiin kysymyksiin: Mikä erottaa persoonan persoonattomista elottomista objekteista, kuten pöydistä? Millaiset muutokset yksilössä ovat mahdollisia niin että hän on kuitenkin edelleen sama henkilö? Mikä minä olen? Olenko esimerkiksi biologinen organismi, ruumiini, pelkäämisen aivoni, kuolematon sielu tai muistojen ja havaintojen kimppu? Onko nykyinen minäni vastuussa teoista, jotka tein vuosia sitten, vaikka persoonallisuuteni, arvoni ja ajatteluni ovat muuttuneet? Jos tulevaisuuden minä ei ole sama henkilö kuin minä nyt, millainen vastuu minulla on nyt häntä kohtaan? Onko minun esimerkiksi huolehdittava terveydestäni, vai voinko käyttää päihteitä ja syödä epäterveellisesti mieleni mukaan?

On luontevaa verrata Jekyllin läpikäymää muutosta toisiin tapauksiin, joissa olion identiteetti säilyy tai ei säily. On kuitenkin huomioitava, että Jekyllin tapaus poikkeaa esimerkiksi Theseuksen laiva -ajatuskokeesta, jossa laivasta vaihdetaan vähitellen sen jokainen osa. Jekyll on persoona, laiva ei. Kysymys persoonan identiteetistä on monimutkaisempi kuin elottomien olioiden, koska persoonilla on ominaisuuksia, joita elottomilla olioilla ei ole. Persoonat voivat olla moraalisesti vastuullisia ja toimia tavoitteellisesti, heillä on muisti, temperamentti, luonne ja haluja. Osa filosofiista pitää näitä persoonan ominaisuuksia olennaisempina kuin materiaalista ruumista. On esimerkiksi argumentoitu, että ihmistietoisuuden siirtäminen tietokoneelle voisi säilyttää persoonan identiteetin, vaikka hänellä ei olisi enää kehoa vaan pelkkä tietokoneelle tallentunut tietoisuus.

Hyvässä vastauksessa ei tarvitse välttämättä pitää persoonien ja persoonattomien olioiden välistä eroa olennaisena identiteetin säilymisen kannalta. Vastauksessa on kuitenkin tuotava esiin, että persoonilla on ominaisuuksia, jotka puuttuvat persoonattomilta olioilta, ja että monesti juuri näitä ominaisuuksia pidetään identiteetin kannalta olennaisina. Mikäli kokelas pitää vain fyysisiä piirteitä identiteetin näkökulmasta keskeisinä, hänen on perusteltava, miksi persoonaan kytkeytyvät ominaisuudet eivät ole tärkeitä. Toinen vaihtoehto on perustella, että ne palautuvat fyysisiin piirteisiin.

John Locken näkemys tarjoaa hyvän esimerkin siitä, miten kysymystä voisi lähestyä. Hänen mukaansa persoonat erottaa muista olioista muun muassa se, että he kokevat identiteettinsä jatkuvan ajan kuluessa. Lisäksi persoona pystyy tekemään tulevaisuutta koskevia suunnitelmia ja ymmärtämään tekojensa seurauksia. Persoonan identiteetti siis mahdollistaa Locken ajattelussa moraalisen vastuullisuuden.

Persoonan identiteetti on Locken mukaan seurausta tietoisuuden samanlaisuudesta. Locke esimerkiksi pyytää kuvittelemaan, että ruhtinaan mieli siirtyisi suutarin ruumiiseen. Locke uskoo, että ruhtinaan tietoisuus tekee hänestä hänet. Vaikka ruhtinas onkin toisen ihmisen ruumiissa, hän on silti sama henkilö.

Locken teoria on tyypillinen esimerkki näkemyksestä, jonka mukaan persoonan identiteetti perustuu psykologiseen jatkuvuuteen. Locken painottamien asioiden lisäksi on ehdotettu, että muita tärkeitä psykologisia piirteitä voivat olla esimerkiksi uskomusten, halujen, luonteenpiirteiden ja rationaalisten kykyjen pysyminen samoina.

Psykologisen jatkuvuuden vaihtoehtona on ehdotettu, että identiteetti perustuu vain fyysisiin tosiasioihin. Kunhan yksilö pysyy samana biologisena organismina, hänen identiteettinsä säilyy. Osa filosofiista on myös

pyrkinyt yhdistämään psykologisen ja fyysisen jatkuvuuden: heidän mukaansa tarvitaan joko molemmat jatkuvuuden tyypit tai kumpi tahansa niistä riittää yksinään takaamaan identiteetin pysyvyyden.

On myös tarjottu käsitystä, jonka mukaan identiteetti perustuu itsestämme kertomiimme narrativeihin. Jos siis joku kertoo itsestään tarinan, joka sitoo nykyiset ja menneet häntä koskevat tapahtumat toisiinsa, tämä narratiivi itse asiassa luo hänen identiteettinsä ja mahdollistaa sen pysyvyyden.

Hyvässä vastauksessa on mielekästä hyödyntää erottelua essentiaalisten eli olemuksellisten ja aksidentaalisten eli satunnaisten ominaisuuksien välillä. Olemuksellisina ominaisuuksina voi pitää edellä esitettyjen seikkojen ohella myös ajallista jatkuvuutta ja kausaalisia ketjuja, joihin olio on osallisena. Tällainen näkökulma persoonan identiteettiin on ontologinen. Ontologista tarkastelua voi täydentää episteemisellä pohdinnalla siitä, pystytäänkö oliota erottamaan toisista olioista tai tunnistamaan se siksi, mikä se on.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia, ovatko tohtori Henry Jekyll ja herra Edward Hyde edelleen sama henkilö. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää ainakin yhden osuvan perusteen sille, että Henry Jekyll ja Edward Hyde ovat tai eivät ole sama henkilö.

10 pisteen vastauksessa kokelas esittää vähintään kaksi osuvaa perustetta sille, että Henry Jekyll ja Edward Hyde ovat tai eivät ole sama henkilö. Vastauksessa on huomioitu, että persoonan ominaisuuksien ajatellaan usein poikkeavan persoonattomien olioiden ominaisuuksista.

15 pisteen vastauksessa kokelaan argumentaatio on monipuolista ja johdonmukaista.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas esittelee erottelun olemuksellisiin ja muihin ominaisuuksiin. Lisäksi hänen on joko perusteltava, mitkä ominaisuudet ovat persoonalle olemuksellisia, tai argumentoitava, ettei erottelua olemuksellisiin ja muihin ominaisuuksiin voi tehdä.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) kohtaan ”olemassaolon kysymyksiä: muutos ja pysyvyys”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) kohtaan ”metafysiikan

keskeisiä kysymyksiä ja peruskäsitteitä” ja kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI4) kohtaan ”identiteetti ja identiteetin rakentuminen”.

Osa II

7. Mika Waltarin *Turms, kuolematon ja tiedon luonne* (30 p.)

Mika Waltarin *Turms, kuolematon* on historiallinen romaani Turmsin vaelluksesta antiikin Roomassa ja ympäri Välimeren. Turms tutustuu matkoillaan moniin kulttuureihin ja tapoihin, mutta ennen kaikkea hän etsii itseään ja paikkaansa maailmassa. Tämän etsinnän keskiössä ovat useat pohdinnat ihmisen mahdollisuuksista tuntea itsensä, ymmärtää maailmaa ja löytää tietoa.

7.1. (15 p.)

Aineistossa Turms pohtii tiedon olemusta. Hän kuvailee sitä, mitä todellinen tieto on ja mitä se ei ole, sekä sitä, missä ihmiset erehtyvät tavoitellessaan tietoa. Turmsin näkemyksen mukaan todellinen tieto vaatii varmuutta: se on erehtymätöntä verrattuna hänen kuvailemaansa ihmisten erehtyvään tietoon. Keskeistä hänen esityksessään on todellisen tiedon liittäminen luontaiseen varmuuteen ja jumalalliseen oivallukseen. Hän väittää, että nämä kaksi ovat ainoat todellisen tiedon lähteet. Hyvässä vastauksessa esitetään tulkinta siitä, mitä tästä väitteestä seuraa Turmsin tietokäsitykselle.

Yksi mielekäs lähtökohta tulkinnalle on tarkastella sitä, onko luontaisessa varmuudessa ja jumalallisessa oivalluksessa kyse yhdestä ja samasta tiedon lähteestä vai kahdesta toisistaan riippumattomasta lähteestä. Ne voidaan tulkita yhdeksi, jos luontaiseen varmuuteen päädytään vain järkipäisellä ajattelulla, jonka voi tulkita olevan ihmisille ja jumalille yhteistä. Toisaalta niiden voi tulkita olevan kaksi eri lähdettä. Silloin halutaan korostaa sitä, että järkeily on ihmisille luontainen ja tyypillinen tapa hankkia tietoa, kun taas jumalallinen oivallus on vain harvojen viisaiden erityiskyky, jolloin siitä on mielekästä puhua jumalallisena kykyinä. Tulkitaanpa luontainen varmuus ja jumalallinen oivallus yhdeksi tai kahdeksi tiedon lähteeksi, niiden vastakohtaksi on asetettava aistit. Turms ei usko, että niiden välityksellä voi saada tietoa.

On hyvä huomata, ettei Turmsin erottelua todellisen tiedon ja erehtyvän tiedon välillä pidä tulkita erotteluksi toden ja epätoden tiedon välillä; epätosi tieto kun ei ole tietoa ensinkään. Sitä vastoin Turmsilla näyttää olevan mielessään erottelu varman tiedon ja epävarman tiedon välillä. Erehtyvä tieto tarkoittaisi epävarmaa tietoa. Turms näyttää oletavan, että aisteihin perustuva tieto on epävarmaa, jos se on tietoa

ensinkään. Siksi todellista tietoa ei voi saavuttaa aistien kautta. Turms selvästikin hylkää empiristisen tietokäsityksen.

Kaiken kaikkiaan Turmsin lähestymistapa vaikuttaa hyvin platonistiselta. Siinä on vahva rationalistinen painotus ja jumalallisen oivalluksen osalta jopa järkeilyyn ylittävä, jos ajatellaan, että oivallus ei vaadi järkeilyä eli päättelyä yhdestä asiasta toiseen, vaan asioiden välisten suhteiden hahmottamista yhdellä "silmäyksellä". Näin ymmärrettynä todellinen tietäminen ei voi perustua aistihavaintoihin tai aiempiin oppeihin, vaan se edellyttää erityistä näkemisen tapaa tai intuitiota. Platonin mukaan tällainen tieto koski järjen avulla tavoitettavia ideoita. Turmsilla jumalallinen oivallus tulee yllättävänä tunteena, jossa kokeva subjekti ymmärtää todellisuuden luonteen, jumalien aseman sekä oman paikkansa maailmassa. Tämä intuitio on kuitenkin hetkellistä. Turmsin kuvailema käsitys tiedosta eroaa selvästi muun muassa tieteellisestä tiedosta, jossa tietoa hankitaan todistamisen tai kokeiden kautta. Turms ajatteli, kuten Platonkin, että tietoa voi lopulta saada vain erityisen oivalluksen tuloksena.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää tulkita, minkälainen käsitys tiedosta Turmsin pohdinnasta välittyy. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas tekee joitakin huomioita luontaisesta varmuudesta tai jumalallisesta oivalluksesta tiedon lähteenä ja erottaa ne aistihavainnosta tiedon lähteenä.

8 pisteen vastauksessa kokelas tulkitsee luontaisen varmuuden ja jumalallisen oivalluksen liittyvän järkeilyyn tai intuitioon sen sijaan, että se kytkeytyisi aistihavaintoihin. Hän esittää jonkin mielekkään huomion todellisen ja erehtyvän tiedon välisestä erottelusta.

12 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisen ja monipuolisen tulkinnan luontaisesta varmuudesta ja jumalallisesta oivalluksesta todellisen tiedon lähteenä. Hän osoittaa ymmärtävänsä, että Turmsin esitys implikoi rationalistisen tietokäsityksen ja asettaa sen vastakkain empiristisen käsityksen kanssa.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi liittämällä Turmsin implikoiman tietokäsityksen filosofiseen perinteeseen tai pohtimalla seikkaperäisemmin intuitiivisen tiedon luonnetta ja mahdollisuutta.

7.2. (15 p.)

Turmsin mukaan aistihavainnot eivät voi tarjota meille todellista ja luotettavaa tietoa. Näin Turms asettuu vastustamaan empirististä näkemystä tiedosta. Hänen kritiikkinsä ei kohdistu pelkästään aistihavaintojen epävarmuuteen vaan myös siihen, että havainnot liittyvät vahvasti ihmisen himoihin. Ne puolestaan vääristävät aistihavainnot tai ainakin vaikuttavat niiden tulkintaan. Turmsille aistien välittämät havainnot ovat aktiivisen mielen, tunteiden ja himojen muokkaamia sekä muuttuvia. Näin Turms liittää aistihavaintoihin vahvan subjektiivisen tulkinnan.

Turms esittää tekstissä kolme vastaväitettä sille, että aistihavainnot voisivat olla todellisen tiedon lähteenä. Ensinnäkin aistihavainnot ovat himojen vääristämiä. Toiseksi eri henkilöt tekevät erilaisia havaintoja samoista kohteista. Kolmanneksi sama henkilö havaitsee samat kohteet eri tavoin eri aikoina. Kahden jälkimmäisen väitteen voi katsoa tukevan aistimusten totuutta koskevaa relativismia. Lisäksi Turms esittää, että ”näkökijöiden” tapauksessa ei ole mahdollista erottaa, havaitsevatko he todellisia objekteja vai ovatko he nähneet vain unta tai kuvitelleet asioita. Kaikkien edellä esitettyjen näkökohtien voi katsoa tukevan skeptisismiä aisteja kohtaan. Hyvässä vastauksessa on olennaista arvioida, riittävätkö mainitut näkökohdat torjumaan aistihavainnot todellisen tiedon lähteenä. Hyviä perusteita voi esittää niin puolesta kuin vastaankin.

Yksi luonteva kriittinen lähtökohta on esittää, että aistit voivat erehtyväisyydestään huolimatta välittää todellista tietoa, koska ne erehtyvät vain epäsuotuisissa olosuhteissa. Jos olosuhteet sitä vastoin ovat suotuisat, aistit toimivat luotettavasti ja aina samalla tavalla, riippumatta siitä, kuka havaitsee. Tätä lähestymistapaa edustaa Turmsin kritisoima empirismi, jossa aistihavainnot hyväksytään tiedon lähteeksi, vaikka erehtymisen mahdollisuus otetaan huomioon. Vastauksessa voi hyödyntää myös tieteenfilosofisia lähestymistapoja, kuten Niiniluodon ja Popperin edustamaa kriittistä tieteellistä realismia, jossa tieteen tulosten erehtyväisyys hyväksytään (fallibilismi), mutta tieteen katsotaan silti lähestyvän totuutta. Tieteellistä tietoa voi lähestyä myös suoraan luonnontieteiden tai vaikkapa psykologian tulosten ja kehityksen kautta, mutta fokuksen on oltava aistien luotettavuuden arvioinnissa.

Toisaalta Turmsin näkemystä voi puolustaa skeptisestä näkökulmasta. Tällöin on otettava huomioon edellä esitetyt kriittiset näkökohdat ja perusteltava, miksi ne eivät oikeuta meitä luottamaan aistihavaintoihin todellisen tiedon lähteenä.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää arvioida, ovatko Turmsin esittämät perusteet riittäviä torjumaan aistihavainnot todellisen tiedon lähteenä. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas mainitsee ainakin yhden Turmsin esittämän perusteen kiistää aistihavainnot todellisen tiedon lähteenä ja arvioi sen riittävyttä.

8 pisteen vastauksessa kokelas mainitsee vähintään kaksi Turmsin esittämää perustetta kiistää aistihavainnot todellisen tiedon lähteenä ja arvioi niiden riittävyttä hyvin perustein.

12 pisteen vastauksessa kokelas huomioi asianmukaisesti Turmsin esittämät perusteet kiistää aistihavainnot todellisen tiedon lähteenä ja arvioi niiden riittävyttä johdonmukaisesti ja monipuolisesti.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi liittämällä sen epistemologiseen perinteeseen.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) sisältöihin ”tiedon mahdollisuus ja rajat, tiedon oikeuttaminen” ja ”selittäminen ja tieto luonnon- ja ihmistieteissä sekä formaaleissa tieteissä: tietäminen ja ennustaminen, ymmärtäminen ja tulkinta”. LOPS03:ssa tehtävää liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) sisältöihin ”tiedon mahdollisuus ja rajat, tiedon oikeuttaminen” ja ”tietäminen, ymmärtäminen ja tulkinta, käytännöllisen ja tieteellisen tiedon eroja ja yhtäläisyyksiä, tietäminen luonnontieteissä ja ihmistieteissä”.

8. Simone de Beauvoir naisena olemisesta (30 p.)

Simone de Beauvoir on yksi feministisen teorian ehdottomia klassikoita sekä eksistentiaalisen filosofian suuria nimiä. Hänen ajattelunsa vaikutus näkyy edelleen sekä akateemisessa filosofiassa että yhteiskunnallisessa keskustelussa.

8.1. (15 p.)

De Beauvoirin filosofinen tausta on fenomenologiassa ja eksistentiaalisissa. Eksistentiaalismin periaatteita kuvaavaa kuuluisaa lausetta ”olemassaolo ennen olemusta” käyttäen voidaan myös sukupuolta lähestyä ominaisuutena, joka ei sinänsä määritä ihmistä millään tavalla. Sekä mies että nainen ovat vapaita valitsemaan omat olemisensa tavat sekä suhtautumisensa kulttuurien sukupuolinormeihin. Näin de

Beauvoirin tärkein teoreettinen lähtökohta on pitää ihmistä vapaana määrittämään naisena ja miehenä olemisen luonne ja arvioimaan kriittisesti perinteestä tulevia sukupuolirooleja. Eksistentialismia tai fenomenologiaa ei tarvitse nimetä eikä näihin liittyviä käsitteitä tarvitse tietää, mutta niiden yhdistäminen de Beauvoirin tekstin analyysiin voidaan katsoa kokelaalle ansioksi.

Hyvässä vastauksessa keskeistä on ymmärtää kirjoittajan sekä kuvailevan että kritisoivan historiallista kehityskulkua, joka on johtanut epätasa-arvoisiin yhteiskuntiin ja sukupuolinormeihin. De Beauvoirin kuvaamassa mallissa mies määrittää ja on aina määrittänyt niin sanotun normaalin. Mies on asioiden ja olemisen objektiivinen mittari, jolloin nainen on aina määritelty tätä kautta, ei omana itsenään. Tätä kehityskulkua de Beauvoir kuvaa laajasti käsitellen niin biologiaa, uskontoja kuin filosofiaakin. Tämän ajatusmallin heijastumisesta elämän eri alueille de Beauvoir käyttää esimerkkinä teoreettista ajattelua, jossa miesten ajattelu nähdään sukupuolesta vapaana, kun taas naisen ajattelua selitetään hänen sukupuolellaan.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää eritellä, mitä de Beauvoir tarkoittaa väitteellä, että nainen on Toinen. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä ainakin implisiittisesti de Beauvoirin kriittisen näkökulman perinteisiin sukupuolinormeihin ja esittää joitain oikeansuuntaisia huomioita väitteen merkityksestä.

8 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä de Beauvoirin kriittisen näkökulman perinteisiin sukupuolinormeihin ja esittää osuvia huomioita väitteen merkityksestä.

12 pisteen vastauksessa kokelas erittelee johdonmukaisesti ja monipuolisesti, mitä de Beauvoir tarkoittaa väitteellään ”nainen on Toinen”.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi yhdistämällä de Beauvoirin ajattelun filosofian historiaan.

8.2. (15 p.)

Hyvä vastaus osoittaa ymmärrystä de Beauvoirin näkemyksestä sekä siitä, millainen sukupuolten tasa-arvo on nykyisessä yhteiskunnassa. De Beauvoirin feminististä kritiikkiä voi pitää edelleen ajankohtaisena tai sen voi argumentoida tehneen jo tehtävänsä. Jos vastaus rakennetaan jälkimmäisen vaihtoehdon kautta, on

siinä huomioitava myös nykyiset tasa-arvo-ongelmat, kuten palkkaerot ja lasikatto työelämässä. Tekstin ajankohtaisuutta voi perustella myös viime vuosien negatiivisella tasa-arvokehityksellä useissa maissa. Vastausta voi kehittää joko keskittymällä suomalaiseen yhteiskuntaan tai käsittelemällä asiaa globaalisti. De Beauvoirin kirjoituksen kontekstia ei tarvitse tuntea, mutta sen asianmukainen vertaaminen aikamme ilmiöihin ja kysymyksiin tasa-arvosta voidaan laskea ansioksi.

Yksi mahdollinen näkökulma lähestyä de Beauvoirin tekstiä on pohtia sen suhdetta nykyisiin teorioihin sukupuolten moninaisuudesta. Silloin aineiston teksti voi näyttää käsittelevän kriittisesti ainoastaan mies–nais-akselilla ilmeneviä ongelmia, jolloin mm. transsukupuoliset jäävät huomiotta. De Beauvoiria voi kritisoida tästä, mutta toisaalta on mahdollista pohtia, onko liikaa vaadittu, että hän olisi ottanut huomioon filosofiassaan myös sukupuolten moninaisuuden.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia, kuinka ajankohtainen de Beauvoirin naisena olemisen kuvaus on. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää ymmärrettäviä huomioita de Beauvoirin kuvauksen ajankohtaisuudesta.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii de Beauvoirin kuvauksen ajankohtaisuutta ja ottaa huomioon tasa-arvossa tapahtuneet muutokset.

12 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti de Beauvoirin kuvauksen ajankohtaisuutta ja ottaa huomioon tasa-arvoon liittyvät yhteiskunnalliset muutokset.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi liittämällä sen ajankohtaiseen keskusteluun sukupuolirooleista.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3) sisältöön ”ajankohtaisia yhteiskuntafilosofisia kysymyksiä: sukupuolen rakentuminen” ja LOPS03:ssa kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI4) sisältöön ”nykykulttuuriin liittyviä filosofisia kysymyksiä: sukupuoli ja sukupuolisuus, identiteetti ja identiteetin rakentuminen, toiseus, vieraus”.

9. Fysikalismi (30 p.)

Fysikalismi on yksi johtavista metafysisistä teorioista. Se on monistinen kanta, jonka mukaan kaikki olemassa oleva on luonteeltaan fyysistä. Fysikalismi on moderni versio materialismista, ja osa fysikalisteista jopa käyttää termejä materialismi ja fysikalismi toisensa synonyymeinä. Tarkalleen ottaen fysikalismi on kuitenkin materialismia laajempi käsite, sillä monet fysikaaliset seikat, kuten kentät tai fotonit, eivät ole aineellisia.

Maailmankaikkeus näyttäisi sisältävän paljon sellaista, joka ei ensisilmäyksellä vaikuta pelkästään tai lainkaan fysikaaliselta. Tällaisia asioita ovat muun muassa elävät olennot, mielentilat, moraaliset ja sosiaaliset tosiasiat, abstraktit oliot, kuten matemaattiset objektit, ja propositiot eli merkityssisällöt. Fysikalistit kuitenkin väittävät, että kaikki mainitun kaltaiset asiat ovat fysikaalisia tai riippuvaisia fysikaalisista tosiasioista tai että niitä ei ole lainkaan olemassa. Fysikalismia vastaan onkin esitetty useita argumentteja, joista Frank Jacksonin ajatuskoe Maryn huone on yksi merkittävimmistä ja tunnetuimmista.

9.1. (10 p.)

Maryn huone -ajatuskokeen on määrä osoittaa, että tieteenharjoittaja, joka ei itse ole koskaan havainnut värejä, ei tiedä kaikkea värien havaitsemiseen liittyvää. Ajatuskokeen mukaan tämä pitää paikkaansa, vaikka tieteilijä tuntisi täydellisesti havaitsemisen fysikaalisen, kemiallisen ja biologisen puolen. Perusteena tälle on, että Mary oppii jotain uutta havaitsemisesta sillä hetkellä, kun hän itse ensimmäisen kerran kokee värejä. Esimerkiksi se, miltä punainen näyttää, ei paljastu vain tutkimalla havaitsemisen fysikaalisia puolia. Ajatuskokeen taustalla on käsitys, jonka mukaan värien kokeminen on subjektiivista ja tapahtuu ensimmäisen persoonan näkökulmasta. Luonnontieteet puolestaan tarjoavat intersubjektiivista tietoa, joka on rajattu vain kolmannen persoonan näkökulmaan.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää eritellä, miten Jacksonin ajatuskoe kritisoi fysikalismia. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa tunnistaneensa Jacksonin ajatuskokeen pääväitteen ja tehneensä ajatuskokeesta jonkin oikean huomion.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää Jacksonin ajatuskokeen pääpiirteissään oikein. Pääväite on yhdistetty henkilökohtaisen kokemuksen ja luonnontieteellisen tiedon tai informaation eroihin.

8 pisteen vastauksessa kokelas erittelee johdonmukaisesti ja selkeästi Jacksonin pääväitteen ja selittää, miten ajatuskoe tukee sitä.

9.2. (20 p.)

Tyypillisin argumentti fysikalismien puolesta nojautuu empiriseen tutkimukseen. Tutkimusten perusteella yksilön mielentila ei voi muuttua, ellei myös hänen fyysinen tilansa muutu (supervenienssi eli päältäminen). Muokkaamalla yksilön fyysisiä tiloja voidaan myös muokata hänen mielentilojaan. Esimerkiksi lääkkeet, päihteet, aivojen sähköinen stimulointi laboratorio-olosuhteissa ja aivovauriot voivat kaikki muuttaa ja yleensä muuttavatkin yksilön mielentiloja.

Toinen fysikalismia puolustava filosofinen argumentti perustuu siihen, että jokaisella fyysisellä tapahtumalla näyttäisi olevan riittävä fyysinen syy. Toisin sanoen aina kun jotain fysikaalista tapahtuu, fysikaaliset seikat riittävät sen aikaan saamiseksi (fyysisen todellisuuden kausaalinen sulkeuma). Esimerkiksi jos joku nostaa kättään, pystytään selittämään hänen ruumiinsa fysikaalisilla tapahtumilla, miten ja miksi käsi nousi. Lisäksi näyttää selvältä, että mielentilat – kuten halut ja päätökset – voivat saada aikaan muutoksia fysikaalisissa tiloissa. Esimerkiksi päätös nostaa käsi voi saada aikaan käden nousemisen. Argumentin mukaan hyväksymällä se, että jokaisella fysikaalisella tapahtumalla on riittävä fysikaalinen syy ja että mielentapahtumat saavat aikaa fysikaalisia tapahtumia, on myös hyväksyttävä se, että mielentilat ovat luonteeltaan fysikaalisia.

Kolmas fysikalismia puolustava kanta perustuu näkemykseen, jonka mukaan luonnontieteellisten teorioiden pitäisi ohjata sitä, millaisia asioita pidetään olemassa olevina (metodologinen naturalismi). Tätä ajatusta motivoi luonnontieteiden valtava menestys. Monien filosofien ja luonnontieteilijöiden mukaan näyttää siltä, että luonnontieteet eivät edellytä minkään ei-fysikaalisen olemassaoloa. Siispä tämän käsityksen mukaan luonnontieteet johtavat fysikalismiin.

Toinen ja kolmas esitetyistä fysikalismia puolustavista argumentista nojautuu Ockhamin partaveitseen eli säästäväisyyden periaatteeseen. Niiden mukaan muita kuin fysikaalisia selityksiä tai tapahtumia ei pitäisi olettaa, koska niitä ei tarvita.

Fysikalismille vaikeuksia tuottavat muun muassa elävät olennot, tietoisuus, moraaliset ja sosiaaliset tosiasiat, abstraktit oliot, kielellinen merkitys ja tavoitteellinen toiminta. Fysikalismien kriitikoiden mukaan näitä seikkoja ei voi palauttaa fysiikkaan tai niiden ei voi osoittaa olevan riippuvaisia fysikaalisesta

todellisuudesta. Lisäksi niiden olemassaolon kieltäminen tuntuu myös perusteettomalta. Fysikalismien arvostelijoiden mukaan on myös asioita, joita ei voi tutkia intersubjektiiivisesti. Heistä esimerkiksi introspektion eli omien tietojen tilojen tarkkailun pitäisi olla osa tiedettä. On argumentoitu, että ilman introspektiota jotain olennaista jää tieteen ulkopuolelle, koska subjektiivisia kokemuksia ei voi tutkia kolmannen persoonan näkökulmasta.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia, millä perusteilla fysikalismia voisi puolustaa. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin fysikalismia tukevan seikan.

10 pisteen vastauksessa kokelas esittää kaksi selkeää fysikalismia tukevaa argumenttia. Vaihtoehtoisesti kokelas käsittelee perusteellisesti yhtä fysikalismia tukevaa argumenttia.

15 pisteen vastauksessa kokelaan fysikalismia käsittelevä pohdinta on monipuolista ja johdonmukaista.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas käsittelee myös fysikalismien kohtaamaa kritiikkiä ja sen vaikutusta fysikalismien uskottavuuteen.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan ”keskeisiä filosofisia peruskysymyksiä ja -erotteluja: henki ja aine”. LOPS03:ssä tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan ”todellisuuden luonnetta koskevia filosofisia perusnäkökymyksiä: hengen ja aineen suhde”.